

EL DIÀLEG D'AMOR

ABEL MIRÓ I COMAS

Universitat de Barcelona

L'acte intencional és l'acte en el qual s'identifiquen *–fiunt unum–* un subjecte i un terme, sense deixar de mantenir, no obstant, llur distinció per oposició relativa. Les facultats del subjecte espiritual o personal capaces d'actes intencionals –les cognoscitives i les apetitives– «tenen una certa infinitat [*infinitatem habent quodammodo*], car són, d'alguna manera, totes les coses [*quodammodo omnia*]». ¹ Gràcies a aquesta infinita obertura a «ésser» totes les coses, el subjecte esdevé capaç de transcendir el grau limitat de perfecció que li correspon segons la seva essència, o més exactament, segons la intensitat amb què aquesta essència participa de l'*esse*, que és «l'actualitat de tots els actes i la perfecció de totes les perfeccions». ² Qualsevol realitat, sigui la que sigui, posseeix una doble perfecció: «una per la qual subsisteix en si; i una altra per la qual s'ordena a altres coses». ³ Aquestes perfeccions, en les realitats materials, tenen un terme, un límit, un confí: «cada cosa posseeix una forma determinada, per la qual queda circumscrita a una sola espècie; i també, per una virtut determinada, posseeix una inclinació i ordre a certes coses proporcionades a ella». ⁴

1. TOMÀS D'AQUINO, *Super Sententiis*, III, d.27, q.1, a.4, in c.

2. TOMÀS D'AQUINO, *De Potentia*, q.7, a.2, ad 9.

3. TOMÀS D'AQUINO, *Super Sententiis*, III, d.27, q.1, a.4, in c.

4. *Idem*.

L'operació per la qual el subjecte espiritual s'obre infinitament a conèixer i estimar tot el que és i, d'aquesta manera, desplega, realitza, desenrotlla, la plenitud de la seva vida personal, no pot explicar-se *únicament* com un «acte segon», com un accident pertanyent al gènere de la qualitat; ço equivaldria a considerar aquestes operacions virtualment infinites, pròpies d'una realitat en major o menor grau immune a la matèria, a partir de la determinació i la finitud que són pròpies de les realitats naturals, corpòries, materials.⁵ L'entendre i l'estimar són, més aviat, l'expansió o distensió progressiva de l'*esse* en el subjecte; el procedir del subjecte personal «ad perfectionem sui esse»;⁶ no han de considerar-se, per tant, com quelcom d'ordre «natural», sinó com quelcom d'ordre «ontològic», «quoddam esse».⁷ El «jo» resulta impensable al marge de la seva infinita obertura al món; de fet, aquesta obertura no ha de concebre's com quelcom adjectiu, accidental, adjacent al «jo», perquè, estrictament parlant, és el «jo»: «un “jo” és fonamentalment un “món”».⁸

La pròpia riquesa interior del «jo», per a descabdellar-se plenament, requereix que el terme de l'acte intencional sigui un «subjecte» personal, un «altre jo», un «tu». En la referència intencional a «coses», el subjecte no pot «iden-

5. Cf. TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologiae*, I, q.86, a.2, ad 4.

6. «Intellectus procedens de potentia in actum, non nisi ad perfectionem sui esse procedit, et quomodo intelligere nihil aliud est quam ejus esse, et species, forma secundum quam est illud esse [GAIETÀ, *In De Anima*, 2 vols., Angelicum, Roma, 1938-1939, III, cap. 5 / Cf. Francesc CANALS, «El “lumen intellectus agentis” en la ontologia del conocimiento de Santo Tomás», *Convivium*, 1, 1956]».

7. «Intelligere nihil aliud est quam quoddam esse [GAIETÀ, *In De Anima*, op. cit., III, cap. 5]».

8. Jaume BOFILL, «D'una teoria de l'acte a una teoria de la relació interpersonal. Notes d'Ontologia», en: ÍDEM, *Obra Completa*, Barcelona: Ariel, 1967, p. 226.

tificar-se» perfectament amb el seu terme, ja que el coneixement i l'amor el terme dels quals són «coses» –igual que les «coses» mateixes– només tenen sentit com a determinacions adjacents a l'ens personal: en l'ordre cognoscitiu, el sentit de la «cosa» –o, fent un pas més, de l'ordre total de l'«univers»– és realitzar, fent-se contingut seu, la plenitud espiritual de la ment;⁹ en l'ordre volitiu, de manera semblant, la «cosa» no és estimada «simpliciter et per se», sinó en la mesura que s'ordena al bé d'un *suppositum* personal, que sí que és estimat «simpliciter et per se».¹⁰

En referir-se a les «coses», el «jo» roman sol, tancat en ell mateix; per «sortir de si» i, així, realitzar plenament l'«expansivitat» del seu *esse*, necessita «originar l'alteritat d'un “terme” en qui l'origen es perdi i es trobi a la vegada per la possessió indivisa d'un “acte” comú (i no obstant, tens d'una oposició irreductible, ja que la relació d'origen exclou constitutivament tota “confusió” possible entre “originant” i “originat”)».¹¹ El «jo» no s'identifica amb l'«altre» prenent-lo com un contingut objectiu, com una natura, com un subjecte empíric: el «tu», aleshores, quedaria despullat de la riquesa ontològica que el constitueix formalment com a tal i, amb ella, de la possibilitat de tenir un món, el «seu» món;¹² el «jo», al seu torn, no actuaria com a subjecte transcendental capaç de «convenir amb qualsevol ens»,¹³ car la seva impermeabilitat respecte l'«altre» el bloquejaria per identificar-se amb ell, per «posar-se en el

9. Cf. TOMÀS D'AQUINO, *De Veritate*, q.2, a.2.

10. Cf. TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologiae*, I-II, q.26, a.4.

11. J. BOFILL, «D'una teoria de l'acte a una teoria de la relació interpersonal. Notes d'Ontologia», *op. cit.*, p. 227.

12. «Esse pertinet ad ipsam constitutionem personae [...]; et ideo unitas personae requirit unitatem ipsius esse completi et personalis [TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologiae*, III, q.19, a.1, ad 4]».

13. TOMÀS D'AQUINO, *De Veritate*, q.1, a.1, in c.

seu lloc», per assumir la seva situació, per comprendre el «món» que constitueix la seva vida (el «món» de l'art, de la filosofia, de la pagesia, de la política, de la poesia, de l'amor etc.; l'operació a la qual s'ha consagrat i en la qual desitja, per sobre de tot, «conviure» amb l'amic).¹⁴

La identitat de subjecte i terme en l'acte intencional es realitza, principalment, per l'amor; el coneixement del «tu» transcendeix els límits del coneixement objectiu proporcionat a l'home, en la mesura que és impossible fixar en una essència universal allò que constitueix formalment l'«altre» com a «altre», o sigui, el seu *esse*; però allà on es manifesta la impossibilitat del cognoscent per a unir-se plenament amb l'«altre» mitjançant una semblança representativa, s'obre al mateix temps la porta a la unió amorosa, la qual pot realitzar-se fins i tot en les tenebres:¹⁵ «quan l'afecte o apetit [*affectus vel appetitus*] és impregnat [*imbuitur*] completament per la forma del bé que és el seu objecte, es complau en ell i s'hi adhereix, quedant com fixat en ell; aleshores és quan es diu que l'estima. L'amor no és altra cosa que una certa transformació de l'afecte en la cosa estimada [*quaedam transformatio affectus in rem amatam*]; i com que tot allò que es fa forma de quelcom, es fa u amb ell; aleshores per l'amor, l'amant es fa u amb l'amat, que esdevé forma de l'amant; per això diu el Filòsof en el llibre IX de l'*Ethica* que l'amic és un altre jo [*alter ipse*]». ¹⁶ Per l'amor, la forma indicible de l'amat en tant que amat —que no ha de confondre's amb la forma de l'amat en tant que home—¹⁷ esdevé forma de l'amant; aquest acte intencional «pel

14. Cf. TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologiae*, II-II, q.179, a.1.

15. Cf. TOMÀS D'AQUINO, *De Veritate*, q.26, a.11.

16. TOMÀS D'AQUINO, *Super Sententiis*, III, d.27, q.1, a.4, in c.

17. La paraula «forma» s'ha d'entendre, en aquest context, com el principi actiu que especifica la facultat apetitiva, la qual, per la seva perfectibilitat, és caracteritzada com una «virtus passiva», com un principi

qual l'amant es transforma en l'amat»¹⁸ és, d'alguna manera, l'acte radical mateix del subjecte personal (el seu *esse*), que s'expansiona, actualitza i perfecciona, constituint-se en «connatural connexió»¹⁹ amb l'amat en el seu *esse*.

La identitat, en l'acte intencional, entre el subjecte i el terme esdevé identitat en l'actualitat ontològica, comunió en l'*esse*; dos esdevenen «com un sol cor [*quasi cor unum*]:²⁰ «l'amor, en tant que transforma l'amant en l'amat, fa entrar l'amant a les interioritats [*ad interiora*] de l'amat i viceversa, amb el resultat que no roman res en l'amat que no estigui unit a l'amant; així com la forma pervé a les intimitats [*ad intima*] d'allò informat i viceversa, igualment l'amant, d'alguna manera [*quodammodo*], penetra en l'amat i, en aquest sentit, s'afirma que l'amor és punxegut [*acutus*]. És propi d'allò punxegut dividir per anar a parar a les intimitats de la cosa; semblantment, l'amant penetra en l'amat per arribar a

material o potencial. Com explicita el mateix Angèlic, la «forma» equi-
val, aquí, al bé: «affectus est informatus ipso bono [*Idem*]». El «bonum»,
igual que el «verum» i tots els altres transcendents, és una noció con-
vertible amb l'«ens» [Cf. TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologiae*, I, q.54,
a.2, in c]; per tant, no només designa la forma, sinó la totalitat de l'ens,
totalitat que, en el cas de les coses materials, està integrada per una doble
composició: la de la forma i la matèria, a partir de la qual es constitueix
una determinada essència; i la de l'essència i l'acte que l'omple, que
la completa, que la perfecciona, en definitiva, el seu *esse*. En el cas de
les criatures espirituals, la forma subsisteix en si mateixa, però segueix
comparant-se amb l'*esse* com la potència amb l'acte [Cf. *Ibidem*, I, q.50,
a.2, ad 3]. La «forma» que actualitza l'afecte, en el cas de la relació inter-
personal, ha de pensar-se com un *suppositum* o hipòstasi, ço és, com una
realitat el principi determinant de la qual és l'*esse* [Cf. TOMÀS D'AQUINO,
Quodlibet II, q.2, a.2, ad 2].

18. TOMÀS D'AQUINO, *Super Sententiis*, III, d.27, q.1, a.4, ad 2.

19. Cf. F. CANALS, «Sobre el punto de partida y el fundamento de la
Metafísica», a: ÍDEM, *Cuestiones de fundamentación*, Barcelona: Publica-
cions i Edicions Universitat de Barcelona, 1981, pp. 142-5.

20. TOMÀS D'AQUINO, *Summa contra gentes*, IV, cap. 21.

les seves interioritats i, a causa de ço, s'afirma que l'amor fereix [*amor vulnerat*] i que traspassa el fetge [*transfigit jecur*]].²¹ L'amant entrega a l'amat, tant com sigui possible, la intimitat pròpia, que aquest accepta i a la qual correspon en i des de la seva mateixa intimitat; aquesta profunditat de la comunicació amistosa no ha d'estranyar-nos si considerem l'arrelament de l'activitat intencional en l'acte primer del vivent personal, en el seu *esse*, que és, per la seva naturalesa d'acte, comunicatiu i manifestatiu de si mateix.²²

La «identitat» entre l'amant i l'amat que es realitza en l'acte intencional de l'amor requereix, com a condició prèvia, l'«èxtasi», o sigui, que el «jo» amant «surti de si» i entregui la seva interioritat, el seu «fetge», el seu «cor», el seu «esse», al «tu» amat; aquesta mútua «entrega de si» es realitza en el diàleg d'amor, el qual està constituït per paraules que van carregades amb la vida del qui les pronuncia, paraules que, en la tradició tomista s'anomenen, molt eloqüentment, «verba cordis».²³

21. TOMÀS D'AQUINO, *Super Sententiis*, III, d.27, q.1, a.4, ad 4.

22. «Natura cuiuslibet actus est, quod seipsum comunicat quantum possibile est. Unde unumquodque agents agit secundum quod in actu est. Agere vero nihil aliud est quam communicare illud per quod agents est actu, secundum quod est possibile [TOMÀS D'AQUINO, *De Potentia*, q.2, a.1, in c]».

23. «No heu sentit mai els enamorats com parlen? Semblen uns encantats que no saben el que es diuen. Fan un parlar tot trencat, entre la llum abundant de les mirades i la plenitud del pit bategant. I així les seves paraules són com flors. Perquè, abans l'amor no parla, ¡quin bull de vida els ulls!... i quan s'encreuen ardentes les mirades, ¡quin silenci! ¿No us haveu trobat mai en un bosc molt gran, amb aquella quietud plena de vida que sembla una adoració de tota la terra? Doncs, així adoren les ànimes dels enamorats en el brill silenciós de les mirades. I en brolla per fi una música animada, oh, meravella!, una paraula. Quina? Qualsevulla; però com que porta tota l'ànima del terrible silenci que l'ha infantada, sia quina sia, proveu de sotjar-ne el sentit; debades; no arribareu mai al fons, i us espantareu de l'infinit que porta en les entranyes [Joan MARAGALL, «Elogi de la paraula», en *Obres Completes*, vol. 19, Barcelona: Sala Parés, 1935, p. 21]».

El diàleg d'amor pressuposa que cada un dels interlocutors, per tal de rebre la forma de l'«altre», ha hagut de despullar-se, *quodammodo*, de la pròpia forma, és a dir, de la pròpia intimitat, de la pròpia vida personal, de la pròpia riquesa interior, per entregar-la com una ofrena al «tu», a l'«estimat». Els amics, més que parlar –per dir-ho amb la suggerent metàfora de Sant Tomàs–, exhalen: «com que res no pot transformar-se en un altra cosa a menys que, en un cert sentit, retiri abans la seva forma –car cada cosa té només una forma–, és convenient que la divisió de penetració acabada d'esmentar vagi precedida d'una altra divisió, per la qual l'amant que tendeix a l'amat se separa de si mateix [*amans a seipso separatur in amatum tendens*]; d'acord amb això, es diu que l'amor produeix l'èxtasi i fa estar en eferescència, car allò eferescent bull fora de si [*extra se bullit*] i exhala».²⁴

24. TOMÀS D'AQUINO, *Super Sententiis*, III, d.27, q.1, a.4, ad 4.